

Тема 1. Політична регіоналістика в системі суспільних наук.

План

1. Актуальність вивчення регіону. Об'єкт і предмет політичної регіоналістики.
2. Функції політичної регіоналістики.
3. Зв'язок політичної регіоналістики з іншими науками.
4. Історія становлення політичної регіоналістики.

Література

1. Бусыгина И.М. Политическая регионалистика. – М.: МГИМО, РОССПЭН, 2006.
2. Гельман В., Рыженков С. Политическая регионалистика России: история и современное развитие // Политическая наука современной России: тенденции и развитие. – М.: ИНИОН, 1999.
3. Дергачев В.А., Вардомский Л.Б. Регионоведение. – М.: Юнити-Дана, 2004.
4. Зінько І. Актуальні проблеми регіоналістики як науки // Вісник Львівського університету. Серія “Міжнародні відносини”. – 2001. - № 5.
5. Зуєва В.О. Політична регіоналістика: теоретико-методологічний аналіз // Нова парадигма: Альманах наукових праць. – Запоріжжя, 2002. – Вип. 25.
6. Колосов В.А., Мироненко Н.С. Геополитика и политическая география. – М.: Аспект-Пресс, 2001.
7. Косов Ю.В., Фокина В.В. Политическая регионалистика. – СПб.: Питер, 2009.
8. Медведев Н.П. Политическая регионалистика. – М.: Гардарики, 2002.
9. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: Монографія / За ред. З.С. Варналія. – К. Знання України, 2005.
10. Сергунин А.А. Проблемы и возможности регионалистики // Полис. – 1994. - № 5.
11. Туровский Р.Ф. Основы и перспективы региональных политических исследований // Полис. – 2001. - № 1.
12. Туровский Р.Ф. Политическая география. – М.-Смоленск: СГУ, 1999.

1. Актуальність вивчення регіону. Об'єкт і предмет політичної регіоналістики.

Політична регіоналістика як новий напрям політичних досліджень виник у 1980-х рр. **Політична регіоналістика** – це субдисципліна політичної науки, яка представляє собою сукупність досліджень макрополітичних процесів на регіональному рівні, специфічних аспектів регіонального управління, відносин між центром і регіонами. Дана субдисципліна вивчає регіон як складне соціально-економічне і політичне утворення.

Актуальність дисципліни пояснюється тим, що останнім часом регіон стає важливим рівнем політичної дії і діалогу, тому що в регіонах національні сили стикаються з місцевими вимогами. Крім того, справжнє розуміння країни можливе тільки при врахуванні регіональних факторів. Наприклад, тяжіння до регіонального розмаїття – у європейців у крові, навіть становлення єдиних держав не згладило відмінностей між регіонами – вони

намагаються використовувати їх. Європейці ідентифікують себе не з великою, а з малою батьківщиною – регіоном. „Мала батьківщина” – захист від знеособлення. У США склалася парадоксальна ситуація, коли окремі штати дуже відмінні (пуританська Юта і „ігорна Мекка” Невада), і тільки американський федералізм дозволяє їм уживатися в рамках однієї держави. Ще однією причиною, що спонукає до вивчення регіону, є глобалізаційні процеси у світі. Досліджуючи їх, необхідно з’ясувати, як регіони унітарних та федеративних держав намагаються відстояти свою самобутність.

Об’єктом політичної регіоналістики є регіон як природно-історичне та соціально-політичне утворення. Але регіон виступає об’єктом вивчення для багатьох наук, таких як політична географія, регіональна етнографія, регіональна соціологія, регіональне природокористування та інших. Однак тільки політична регіоналістика вивчає проблеми політичного характеру – регіональні політичні культури, політичні режими в регіонах та інші.

Предмет політичної регіоналістики – регіональні соціально-політичні процеси та інститути. Іноді предмет політичної регіоналістики визначають більш широко, через визначення окремих напрямів досліджень:

- 1) становлення регіонів як політичних співтовариств;
- 2) відносини між національним і регіональним рівнями влади;
- 3) макрополітичні процеси на регіональному рівні.

Проблемним залишається питання про **статус** політичної регіоналістики – це окрема наука, складова регіонознавства або субдисципліна політичної науки. Домінує точка зору про належність політичної регіоналістики до політології (політичної науки), тому що політологія надає політичній регіоналістиці категоріальний апарат („регіональні політичні процеси”, „регіональні політичні режими”, „регіональна політична еліта” тощо), а предметом вивчення самої політичної регіоналістики є **політичні** процеси в регіонах.

2. Функції політичної регіоналістики.

Політична регіоналістика як знання, що виникло на потребу теорії й практики, виконує ряд важливих **функцій**, а саме:

Гносеологічна (пізнавальна) – пізнання політичної реальності, з’ясування тенденцій розвитку регіону. Дана функція передбачає пояснення вченими сутності складних політичних процесів, що відбуваються на регіональному рівні.

Прогностична – прогнозування перспектив політичного розвитку регіону, співставлення альтернативних сценаріїв при прийнятті політичних рішень, розрахунок переваг і втрат при прийнятті того чи іншого політичного рішення у регіоні.

Діагностична – моніторинг реальної політичної дійсності в регіонах з метою виявлення потенційних суперечностей (між регіональними політичними партіями, політичними елітами тощо) або проблем.

Організаційно-управлінська функція (прикладна) – обґрунтування необхідності створення або ліквідації певних регіональних політичних

інститутів, розробка оптимальної моделі управління соціально-політичною сферою країни, прийняття ефективних управлінських рішень, у тому числі тих, що стосуються вирішення регіональних політичних конфліктів.

Інструментальна – вдосконалення методів вивчення політичних процесів в регіонах і розробка нових методів і методик дослідження.

3. Зв'язок політичної регіоналістики з іншими науками.

Поява політичної регіоналістики, обумовлена потребами практичного суспільно-політичного життя, була неможлива без поєднання базових принципів політичної науки і регіонознавства (регіонології). Саме тому ці науки сформували базу політичної регіоналістики: **політологія** формує знання про регіональну і центральну владу, регіональні політичні процеси і інститути. Теорія політики аналізує місце і політичне значення регіону як елемента політичної системи. **Регіонознавство (регіонологія)** досліджує специфіку регіонів планети.

Регіональна економіка вивчає вплив рівня економічного розвитку регіонів і відмінностей в економічних потенціалах регіонів на політику регіонів.

Політична географія розглядає вплив ландшафту і клімату регіону на статус і політичну могутність регіону.

Політична регіоналістика відображає конкретну історичну реальність, чим і обумовлений тісний зв'язок з історією. У центрі уваги **історичної науки** постає історичний досвід регіонального політичного розвитку. Зокрема, з плином часу змінюються кордони, їх статус тощо.

Тісним є зв'язок з **політичною конфліктологією**, адже на рубежі XX – XXI століть практично всі перманентні конфлікти мають регіональний характер. У рамках політичної регіоналістики розглядаються міжетнічні конфлікти, пов'язані досить часто з низьким територіальним статусом регіону.

Політична психологія розглядає регіони, для населення яких характерні спільність типу мислення, поведінки і стереотипів, тобто вивчаються ментальні процеси в регіонах. Політична регіоналістика має зв'язок з **етнопсихологією**, яка вивчає специфіку менталітету народів, розглядає, як етнічні особливості націй впливають на ефективність політичних перетворень в регіонах. **Регіональна антропологія** вивчає вплив родових якостей населення того чи іншого регіону на особливості політичної поведінки і політичної культури.

Територіальне право досліджує повноваження органів влади різного рівня, юридичне розмежування сфер компетенції між регіональним і центральними рівнями влади.

4. Історія становлення політичної регіоналістики.

Політична регіоналістика як субдисципліна політичної науки є відносно молодою галуззю знань. Зародження політичної регіоналістики пов'язують з появою у 1960-1970-х рр. у країнах Західної Європи праць з регіональної

економіки (Ж.-Р. Будвіль, Л. Давон, Г. Річардсон, Е. Гувер, Ж. Паелінк, Дж. Емерсон). Предметом вивчення у монографічних дослідженнях було державне регулювання регіонів на основі ринкових механізмів і структур. У 1980-х рр. інтерес до регіонального політичного життя значно виріс у зв'язку з загостренням соціальних і етнічних протиріч у Західній Європі. Ще однією важливою причиною інтересу до регіону були процеси євроінтеграції, що розпочалися на рубежі 1950-1960-х рр., що вимагало вивчати більш уважно проблеми відсталих регіонів. У США витоки політичної регіоналістики пов'язують з початком будівництва автодоріг у 1950-х рр., коли потрібно було дати оцінку попиту на транспортні потужності в різних регіонах.

Остаточно політична регіоналістика оформилася як субдисципліна політичної науки у 1980-х рр., коли наукова спільнота визначила специфіку даного напрямку досліджень, його важливе функціональне призначення, що дозволяло забезпечувати потреби теорії й практики.

У вітчизняній науці інтерес до регіону виник давно, у 1860-ті рр., під час проведення Великих реформ (Земської, Міської). У наступні десятиліття обговорювалися наслідки реформ, з'явилося багато досліджень з питань місцевої і земської політики. Успішно розвивалися земська статистика і бібліографія, тобто опис частин російської імперії носить переважно енциклопедично-довідковий характер, як наприклад, „Опис земств за 40 років” (1909-1911). Першу спробу створити „теорію провінції” зробив Лохвицький у 1864 р. у книзі „Губернія”. Автор запропонував співвідносити ступінь розумового і матеріального багатства губерній з достатністю урядових установ на число жителів і станом шляхів і засобів зв'язку. На його думку, російські провінції є штучним утворенням, на відміну від англійської „історично-побутової” провінції. Батьком вітчизняної політичної регіоналістики є А. Градовський, який докладно вивчав проблеми децентралізації, самоуправління, у своїх працях розвив діалектичне тлумачення співвідношення державного і суспільного начал у самоуправлінні.

Загалом на початку ХХ ст. земська проблематика виділилася в окрему самостійну наукову дисципліну. Проте земська традиція була перервана революцією. В СРСР регіональних політичних досліджень не було, елементи територіально-політичної організації суспільства розглядалися як ланки управлінського механізму. У 70-80-х рр. ХХ ст. розвивалося територіальне розміщення виробничих сил. Процеси регіоналізації, розвитку місцевого самоуправління викликали інтерес до цих питань. Але за відсутності політологічних традицій вивчати політичні процеси в регіонах почали представники різних галузей, у зв'язку з чим виділяють три джерела політичної регіоналістики:

1) *політична географія зарубіжних країн* – вчені-географи вивчали електоральну поведінку в регіонах, застосовували кількісні методи, мали добрий просторовий розподіл показників. Багато запозичили із західної політичної географії – концепція С. Роккана „структура розколу” та інші.

Однак їх методологічна база була недостатньою для виявлення соціальних інтересів.

2) *радянське державне будівництво* – спеціалісти з юридичних інститутів створювали прикладні розробки в області федералізму і конституційного права, що спричинило згодом до появи юридичної регіонології. Юристи принесли чіткість правових підходів, використовували порівняльні і історичні методи дослідження, але їхні праці часто відрізнялися за ангажованістю, політичною сервільністю.

3) *територіальне управління економікою* – дослідження регіональної економіки представляли собою прикладні розробки.

Однак залучення до дослідження регіональних політичних процесів представників різних наук не призвело до утворення нових методологічних підходів, внаслідок чого сучасна політична регіоналістика залишається еkleктичною, не має стійких термінів, підходи досить розмиті, представники різних дисциплін мають досить відмінні погляди на регіональний розвиток.

У Росії політична регіоналістика розвивається паралельно на столичному та регіональному рівнях, до того ж у столиці кращим є матеріальне забезпечення досліджень, більш сильні зв'язки з зарубіжними науковцями. Регіональні вчені досліджують досить вузькі проблеми розвитку власного регіону. Такій ситуації загалом сприяє гіперцентралізація суспільного життя. Пріоритетними питаннями у Росії є: аналіз електоральних політичних процесів (Л. Смирнягін), вивчення регіональних еліт (А. Магомедов), дослідження федеративних відносин (автори з регіонів виступають прибічниками асиметричних федеративних відносин, столичні – за централізацію державної влади).

В Україні політична регіоналістика розвивається переважно в рамках вузівських наукових шкіл. „Мозковим центром” регіонознавчих студій є Інститут політичних та етнонаціональних досліджень НАН України. Українські вчені досліджують проблеми формування регіональної ідентичності (Л. Нагорна), регіоналізму та регіоналізації (С. Римаренко, Т. Татаренко), регіональних політичних культур (А. Мальгін). Періодично відбуваються наукові конференції з проблем політичного регіонального розвитку.